

غفلت عامل بدبختی انسانها

محمد تقی صرفی پور

مقدمه

بعد از حمد و ثنای خداوند سبحان و صلوات و درود بر سید انبیاء

محمد مصطفی و ال طاهرینش

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنِ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ

یونس ایه 92

و یقیناً بسیاری از مردم از نشانه های ما بی خبرند

با اینکه خداوند مهربان نشانه های زیادی در این عالم قرار داده تا متوجه

باشیم که خدا ما را خلق کرده و به ما ماموریتی داده باید دنبال ان

ماموریت باشیم ولی اکثرا خدا را فراموش کرده و به دنیا مشغول شده

اند

از خدا غافلند. از مرگ غافلند. از قیامت غافلند و...

در این کتاب که سخنرانی هایی که درباره غفلت انجام شده و به متن

تبدیل گردیده درباره این عامل بدبختی در ابعاد مختلف مطالب مفیدی

آورده شده است.

پاییز 1404. کرمانشاه

انواع غفلتها...

خداوند سبحان در قرآن کریم به ما هشدار داده که مواظب باشیم دچار مرض مهلك غفلت نشویم که بسیاری از مردم دچار این مریضی هستند **ان كثيرا من الناس عن آیاتنا لغافلون** بسیاری از مردم از آیات ما از نشانه‌های ما غافل هستند

غفلت انواع مختلفی دارد گاهی **غفلت از نماز** هست عده‌ای هستند توجهی به نماز ندارند بعضی از هنرپیشگان سینما. بعضی از ورزشکاران بعضی از دانشگاہیان بعضی از محققین بعضی از کارمندان کارگران نظامیان رانندگان خلاصه افرادی از اقشار مختلف مردم هستند که از فواید نماز غافل هستند و نماز نمی‌خوانند متوجه ارزش نماز نیستند امیرالمومنین فرمودند که هیچ عملی از نماز نزد خدا بهتر نیست پس امور دنیا شما را از نماز مشغول نکند که خداوند در قرآن عده‌ای را مذمت کرده و فرموده: **الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ**

که از نمازشان غافل و نسبت به آن سهل انگارند

یعنی کسانی هستند که از نماز غافلند و توجهی به نماز ندارند

گاهی **غفلت از یاد خداست** گاهی **غفلت از امر به معروف و نهی از منکر**

توجهی نداره که این وظیفه را باید انجام بده گاهی **غفلت از مرگ و**

قیامت گاهی **غفلت از محاسبه نفس** امیرالمومنین فرمود هر کسی که

محاسبه نفس بکنه از نفسش حساب بکشه چقدر کار خوب کرده چقدر

کار بد کرده این سود برده و کسی که محاسبه نکنه ضرر کرده.

گاهی **غفلت از عیب‌های خودش** نمی‌داند چه عیب‌هایی دارد پیامبر خدا

فرمود خوشا به حال کسی که متوجه عیب‌های خودش متوجه عیب‌های

مردم نیست گاهی **غفلت از اخلاص** نمی‌داند که باید کارهاشو به خاطر

خدا انجام بده مخلصانه انجام بده گاهی **غفلت از حضور قلب در نماز**

است همین نماز همینجوری می‌خوانه بدون توجه در صورتی که باید نماز

با توجه باشه گاهی **غفلت از توبه** است که آقا گناه کردی فوری توبه کن

گاهی **غفلت از احسان الهی** است که خدا این همه به تو نعمت داده باید

متوجه این نعمت‌ها باشیم گاهی **غفلت از اهل بیت** هست که ما به
همچون نعمت‌هایی داریم به اونها متوسل بشیم با اونا ارتباط برقرار
بکنیم گاهی **غفلت از قدرت خداست** قدرت خدا را فراموش می‌کنیم
سراغ قدرت‌های ضعیف زودگذر مادی میریم **الا ان الله ما فی السماوات و**
الارض هر چه در آسمان و زمین هست مال خداست او قدرت مطلق
هست **ولکن اکثر الناس لا یعلمون** اکثر مردم متوجه این مسائل نیستند.
گاهی **غفلت از محرومان** هست توجهی به اونها نداریم کمک به اونها
بکنیم **ان الانسان لیطغی ان راه استغنی** وقتی که خودش رو بی‌نیاز می‌بینه
طغیان می‌کنه دچار غفلت می‌شه.

افراد غافل علامت‌هایی دارند...

خدا به ما هشدار داده مواظب باشید غافل نشوید ان كثيرا من الناس عن آیاتنا لغافلون بسیاری از مردم از آیات ما غافل هستند

از جمله غفلت‌ها در سوره فتح به چهار مورد اشاره کرده **كَلَّا ۚ بَلْ لَّا تُكْرَمُونَ الْيَتِيمَ**

این چنین نیست که می‌پندارید، بلکه [زبونی، خواری و دور شدن شما از رحمت خدا برای این است که] یتیم را گرامی نمی‌دارید

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلٰی ۙ طَعَامِ الْمِسْكِينِ

همدیگر و به غذا دادن به بینوایان تشویق نمی‌کنید

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا. شما ارث همدیگر را می‌خورید

و تحبون المال حبا جما خیلی دنیا دوست هستید مال دوست هستید

ثروت دوست هستید

اینا خودش غفلت هست غفلت از یتیم غفلت از مساکین غفلت از اینکه

نباید میراث دیگران را بخورید غفلت از اینکه نباید دنیا طلب باشید

اما افراد غافل علامتهایی دارند این که خانه‌های بیش از حد نیاز

می‌سازند. خانه‌های خیلی محکم درست می‌کنند که می‌خوان در مقابل

خدا قدرت نمایی کنند مساجد رو خیلی زینت می‌کنند دنیا رو هدف قرار

دادند و آخرت را فراموش کردند به شکم پرستی خیلی اهمیت میدن به

جای تکیه بر آخرت بر دنیا تکیه می‌کنند دنیا رو محل دائمی خودشون

می‌پندارند

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ

روم ایه 7

[تنها] ظاهری [محسوس] از زندگی دنیا را می‌شناسند و آنان از آخرت

[که سرای ابدی و دارای نعمت‌های جاودانی و حیات سرمدی است] بی

خبرند.

. فرحو بالحیات الدنیا به دنیا وابستگی پیدا کردن خیال می کنند که همیشه در دنیا هستند لذا در دنیا خوش گذرانی می کنند **وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا**

فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ

رعدایه 26

اما دنیا در مقابل آخرت فقط یک کالای کم ارزش زودگذر هست از علامت‌های دیگشون اینه که توجه زیادی به شهوترانی دارند همه اختیارات خودشونو به زن‌هاشون میدن بنده زن‌هاشون می‌شن از طرفی پول به اصطلاح طلا برای اونا بسیار مهمه شرافتشون در پولداریه پولداری یک شرافت می‌دانند شرافت انسانی رو دور میندازن و پول و ثروت از طرفی جسمشون سیر نمی‌شه یعنی چون حریص هستند هرچه می‌خورند هرچه به ثروتشون اضافه می‌کنن باز احساس گرسنگی و کم داشتن می‌کنند میگن دنیا مانند آب دریاست هرچی آدم تشنه میخوره تشنه‌تر می‌شه دلشون هیچ درش خشوع نیست. سنگدل میشن قساوت دل پیدا می‌کنند نه با روضه نه با سخنرانی نه با حدیث نه با موعظه

دلشون نرم نمی‌شه قطع رحم می‌کنند برای اینکه فامیل‌ها نیان از اونا
کمک بگیرن با فامیل‌ها قطع رابطه می‌کنند مگر با اون فامیل‌های پولدار
با فامیل‌های فقیر قطع رابطه می‌کنند حرص را علنی می‌کنند یعنی دیگه
از تظاهر به دنیا طلبی ابایی ندارن همه اونا رو می‌شناسن که اینا دنیا طلب
هستند و از طرفی حسد نسبت به دیگران. در تمام اعمالشان به چشم
می‌خوره برای از بین بردن رقبا و کوچک کردن اون‌ها از تظاهر به
حسادت ابایی ندارند و از خیر دوری می‌کنند دنبال کارهای خیر و
نیکوکاری نیستند.

افراد غافل با افراد بد دوستی می‌کنند از افراد خوب فاصله می‌گیرند...

افراد غافل چه صفاتی دارند کسانی هستند که ربا می‌خورند اهل نزول و رباخواری هستند اهل رشوه هستند با افراد بد دوستی می‌کنند از افراد خوب فاصله می‌گیرند و یا با اونها دشمنی می‌کنند. حق در نزدشان باطل و باطل در نزدشان حق هست **زین لهم الشيطان اعمالهم** شیطان می‌گه کارهای بدی که می‌کنی خیلی کارهای خوبییه! **فصدهم عن السبیل** و باعث میشه که شیطان باعث میشه این‌ها از راه درست منحرف میشن **فهم لا یهدون** هدایت نمیشن

باز از جمله صفاتشون اینه که کسانی رو که دنبال راه پیامبران و امامان هستند مسخره می‌کنند **مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحَدَّثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ**

هیچ یادآوری و پند تازه ای از سوی پروردگارشان برای آنان نمی‌آید مگر آنکه آن را می‌شنوند و در حالی که سرگرم بازی هستند [آن را مسخره می‌کنند].

هر آیه الهی را که می شنوند مسخره می کند

شکر خدا را به عمل نمی آورند ولکن اکثر الناس لا یشکرون ..میگند
برای چی شکر بکنیم مگه خدا به ما چی داده نمک می خورن نمکدان
می شکنند بازار جمله اوصاف افراد غافل اینه که به دنبال فسق و فجورند
ان کثیرا من الناس لفاسقون به دنبال دروغ گفتن و نفاق و کارهای زشتن
به آیات الهی ایمان نمی آورند. قبول ندارن آیات الهی رو نشانه های خدا
را قبول ندارن. در مقابل حق لجوج و سرسختند **کان الانسان اکثر شیئاً**
جدلا مجادله می کنند با علما مجادله می کنند با پیامبران مجادله می کنند با
حق طلبان جدل می کنند لجاجت می کنند و مشغول به جمع آوری مال
هستند

روزی امیرالمومنین به بازار رفتند دیدن مردم همه مشغول کسب و
کاسبی هستند یک دفعه حضرت به گریه افتادند افراد جمع شدن یا
امیرالمومنین چرا گریه می کنید فرمودند که روز که به دنبال دنیا هستید.

شب هم که به استراحت می‌پردازید پس کی به یاد خدا هستید برای
آخرت کی سرمایه‌گذاری می‌کنید

باید انسان در شبانه روز به قسمتی از وقتش رو به عنوان سرمایه‌گذاری
برای آخرت اختصاص بده امیدواریم که ما جزو غافلین نباشیم

اگر کسی دچار غفلت بشه دچار ضررهای مختلف دنیوی و اخروی

می‌شه...

خداوند سبحان در قرآن کریم بارها و بارها هشدار داده که مواظب
مرض غفلت باشید **ان كثيرا من الناس عن آیاتنا لغافلون** اکثر مردم از
آیات ما غافل هستند اگر کسی دچار غفلت بشه دچار ضررهای مختلف
دنیوی و اخروی می‌شه از جمله دچار سختی در زندگی میشه در سوره
طها آیه ۱۲۴ می‌فرماید کسی که یاد مرا فراموش کنه و دچار غفلت
بشه دارای زندگی سختی خواهد بود. و همچنین در این سوره می‌فرماید
یکی از آثار غفلت اینه که کور محشور میشه که در قیامت میگه خدایا
من در دنیا کور نبودم میگن بله اما یاد خدا را فراموش کردید دلت کور
بود و همچنین از آثارش اینه که شیطان همراهش میشه کسی که از یاد
خدا غفلت بکند شیطان همراهش میشه در سوره زخرف آیه ۳۶
می‌فرماید و در حدیث قدسی است که دلش دچار قساوت می‌شه خدا به
موسی گفت ای موسی مرا در هیچ حالی فراموش نکن که فراموشی من

دل‌ها رو قسی میکنه. و همچنین در سوره حشر آیه ۱۹ می‌فرماید که
اگر کسی خدا را فراموش بکنه خودش رو هم فراموش می‌کنه نصرالله
کسی که خدا را فراموش کرد خدا هم کاری می‌کند که خودش را
فراموش بکنه در هر حال باید مواظب این مریضی باشیم و این مریضی
رو درمان بکنیم

اما **درمان مریضی غفلت** یکی به دوری از دنیا طلبی و لذات و شهوات
حرام او هست و همچنین از اون حد اعتدال خارج نشدنه. **زین للناس**
حب الشهوات من النساء والبنین زینت داده شده برای مردم یکی شهوت
طلبی و یکی فرزندان. فرزندان زیاد داشتن پول فراوان دآمداری
کشاورزی بیش از حد اونی که وارد مسابقه مادیات می‌شه و الا این‌ها
برای زندگی دنیا لازم هستند و همچنین باید انسان به نماز و عبادت‌های
خودش مغرور نشه و گناهان کوچک رو کوچک نشمره و از گناهان.
کبیره فاصله بگیره طوری باشه که اگر بهش گفتن تقوا داشته باش
ناراحت نشه **وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ ۖ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ ۖ**
وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ

و چون به او گویند: از خدا پروا کن، غرور و سرسختی و تعصب و
لجاجت، او را به گناه وا می دارد؛ پس دوزخ او را بس است، و یقیناً بد
جایگاهی است.

بعضیا بهشون میگن تقوا داشته باش خیلی سختشه تکبر می کنه
موضع گیری می کنه اون جایگاهش جهنمه

همچنین باید آرزو هامون کوتاه باشه پیامبر فرمود آنچنان آرزویش
کوتاه باشه اگر صبح بود بگوید تا شب نمی ماند اگر شب بود بگوید تا
صبح نمی ماند. کسی که فردا را جز عمر خودش حساب بکنه مرگ رو
نشناخته . از طرفی خدا رو ملاقات با خدا را دوست داشته باشه پیامبر
خدا فرمود هر کسی که ملاقات با خدا را دوست داشته باشه خدا هم
ملاقات با او را دوست داره و هر کسی که ملاقات با خدا را بد بدونه خدا
هم از ملاقات با او بدش میاد فرمودند هر کسی کفنشو در خانه نگه داره
جزو غافلین نوشته همیشه

باز باید انسان مواظب باشه مال اندوزی **نکنه الهکم التکاثر حتی زرتم ال**

مقابر آنچنان مشغول جمع آوری مال شدن. تا زمانی که مردن

باید از مجالس لهو و لعب دوری بکنه از خنده زیاد از خواب زیاد از

خوردن زیاد دوری بکنه به قرآن توجه بکنه و نیت هاشونو و نیت هامون

رو باید خالص کنیم

هشدار دهنده های برای ما قرار دادند...

متأسفانه از این جمعیت کره زمین اکثر مردم غافل هستند اما هشدار دهنده های برای ما قرار دادن که اگر به این هشدارها توجه کنیم دچار غفلت نمیشیم

یکی از هشدار دهنده ها همین مردن افرادی است که ما در شهر و در محلمون می بینیم همه روزه افرادی از دنیا می روند این خودش یک هشدار دهنده است

از طرفی به یاد بیاوریم که آدم ضعیفی هستیم امیرالمومنین میگه ای بشر آنقدر ضعیف هستی شکمت بهت میگه مرا پر کن و الا آبروتو می برم وقتی که غذا خورد و شکمش رو پر کرد ساعتی بعد به او میگه که مرا خالی کن و الا آبروتو می برم!

از طرفی باید انسان به عاقبت. اقوام گذشته توجه بکنه که چه اقوام بزرگ و قدرتمندی بودند ولی هیچ اثری از آنها نیست
هچنین باید به هشدار دهنده های دیگه انسان توجه بکنه

یک نفر یهودی از پیامبر سوال کرد که شما می‌گید حیوانات با صداهایی که در میارند دارند به انسانها هشدار میدند مثلا قورباغه چی می‌گه با این صدایی که از خودش در میاره؟ پیامبر فرمود: می‌گه یا غافلین ای غافلها به یاد خدا بیفتید به یاد خدا باشید و در آیات مختلف هم این هشدارها وجود دارد

پیامبر خدا فرمود غفلت در چند چیز است یکی از غفلت از یاد خدا. یکی خوابیدن بین نماز صبح و تا طلوع خورشید غفلت است

یکی هم غفلت از دین تا زمان مردن

امیرالمومنین فرمود چه بسا غافلی لباسی را آماده می‌کنه بپوشه ولی همون لباس کفنش می‌شه خانه‌ای را آماده می‌کنه درش ساکن بشه ولی همون قبرش میشه

بعد امیرالمومنین فرمودند که مومنین اون‌هایی که غافل نیستند کسانی هستند زمانی که مردم سیرن اینا گرسنه‌اند زمانی که مردم خوابن اینا بیدارند زمانی که مردم غافلن اینها دعا می‌کنند زمانی که مردم می‌خندن اینها می‌گیرند.

پیامبر خدا فرمود ای اباذر همت کن تا کار خوب بکنی اگرچه به آن

موفق نشوی اون وقت جزو غافلین نوشته نمی‌شی

خداوند فرمود ای عیسی غافل مباش که غافل از من دوره

و امیرالمومنین فرمود کسی که غفلتش زیاد باشه زودتر هلاک میشه

باید در شبانه روز برنامه‌هایی برای خودمون داشته باشیم تا انشالله از

غفلت فاصله بگیریم مثلا کسی که ۱۰ آیه در هر شب بخواند جزو

قافلین نوشته نمی‌شه کسی که به قبرستان بره به یاد مردن باشه. و به یاد

اقوامی که در گذشته از دنیا رفتند و عبرت بگیره از آنها جزو غافلین

نیست

پیامبر خدا فرمود هر فرشته‌ای هر شب فرود میاد و این ندا رو می‌کنه

ای ۲۰ ساله‌ها جدیت و تلاش کنید ای ۳۰ ساله‌ها دنیا شما را گول نزنه

ای ۴۰ ساله‌ها برای ملاقات با خدا چه آماده کرده‌اید ای ۵۰ ساله‌ها

ترساننده به سراغ شما آمد ای ۶۰ ساله‌ها موقع درو فرا رسید ای هفتاد

ساله‌ها صدا شدید جواب بدید ای ۸۰ ساله‌ها مرگ سراغتون آمد در

حالی که. غافل هستید

پیامبر خدا وقتی که غفلتی از اصحابشان می‌دیدند با صدای بلند
می‌فرمودند مرگ سراغتان آمد یا با شقاوت می‌روید و یا با سعادت

امیرالمومنین می فرماید که افراد غافل اهل دنیا علامتی دارند

امام صادق علیه السلام در این زمینه می فرماید که انسان باید در همه حرکاتش و سکناش نیت خالص داشته باشد و اگر اینگونه نباشد غافل شمرده می شود. که خداوند در ایه 44 فرقان غافلین رو اینگونه توصیف کرده

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا

آیا گمان می کنی بیشتر آنان [سخن حق را] می شنوند، یا [در حقایق] می اندیشند؟ آنان جز مانند چهارپایان نیستند بلکه آنان گمراه ترند!

یعنی اینها از چهارپایان هم پست تر هستند کسانی که غافل باشند

و در جای دیگر فرموده اولئک هم الغافلون

اعمال ما گاهی اوقات دلالت بر غفلت دارد یکی از اعمال ما خواب ما

هست کجا باید بخوایم کجا نباید بخوایم پیامبر خدا فرمود: خواب

غفلت اون خوابیست که در مجلس ذکره یه کسی داره سخنرانی میکنه

شما بخوابید. دارن دعا می خونن دعای توسل می خونن شب احیا است

شما بخوابید

یکی هم خواب شقاوته که در هنگام نماز صبح انسان خواب باشه یکی هم خواب عقوبت هست که خواب در وقت نمازهای پنجگانه است یکی هم خواب لعنت هست که خواب بعد از نماز صبح خواب یکی هم راحت هست که خواب قبل از اذان ظهره یکی هم خواب رخصت هست که خواب بعد از نماز عشا است یکی هم خواب حسرت است که خواب شب جمعه است کسی که شب جمعه بخوابه روز قیامت. حسرت می خوره که ای کاش من بیدار می موندم و به دعا و تلاوت قرآن و نماز می پرداختم

امیرالمومنین می فرماید که افراد غافل اهل دنیا علامتی دارند علامت های اونا اینه که زیاد می خورند خنده زیاد دارند خواب زیاد دارند زیاد عصبانی میشن هنگام اطاعت حق کسلند هنگام گناه شجاعند آرزوهایشون طولانیه ولی مرگشون نزدیکه از خودشون حساب نمی کشند کم منفعتند اما پر حرفن. در هنگام نعمت شکر نمی کنند در هنگام

بلا صبر ندارند بدی‌های دیگران را یاد می‌کنند ولی خوبی‌های اون‌ها رو فراموش می‌کنند

باز حضرت فرمود که شبانه روز خودتونو سه قسمت بکنید یه قسمت برای تلاش و کار یه قسمت برای استراحت و لذات حلال و یک قسمت برای عبادت

باز جمله زیباییست که فرزند آدم از زمانی که متولد شدید داری عمر تو تلف می‌کنی پس. شما بیا و از عمرت برای سفر آخرت توشه بردار زیرا که مومن زاد و توشه برمی‌دارد ولی کافر لذت می‌برد و خوش‌گذرانی می‌کند.

چه فقیری از من فقیرتر

مرض غفلت مرض بسیار خطرناکی است شخصی از امام مجتبی سوال کرد شما در چه حالی هستید کیف اصبحت آقا فرمودند در حالی هستم که خدا ناظر هست بر من آتش جهنم در مقابلم هست مرگ به دنبالم هست حساب روز قیامت در اطراف من هست. و من در گرو عملم هستم آنچه را دوست دارم نمی یابم و اون چرا بدم می آید نمی توانم از خودم دور کنم و امورم به دست دیگر است اگر بخواهد مرا عذاب می کند و اگر بخواهد می بخشد پس چه فقیری از من فقیرتر امام سجاد(ع) می فرماید از متکبر فخر کننده متعجبم دیروز نطفه بود فردا مردار است عجب است کسی که در وجود خدا شک می کند در حالی که مخلوقات او را می بیند عجب از کسی که مرگ را انکار می کند در حالی که. می بیند شبانه روز افرادی از دنیا می روند تعجب از کسی که زنده شدن مردگان رو و جهان آخرت را قبول نمی کنه در حالی که متولد شدن افراد زیادی را می بینه و تعجب از کسی که خانه ای از بین رفتنی دنیا را آباد می کنه ولی خانه باقیماندنی آخرت رو ترک کرده

یک روز رسول خدا مشاهده کردند که عده‌ای دور شخصی جمع شدند
پرسیدند که این کیه گفتن این دیوانه است. پیامبر فرمود دیوانه نیست
این بلکه آدم مریضه مرض روحی داره دیوانه اون جوانیست که جوانی
خودشو در گناه صرف کنه

پس به خود بیاییم و لذات را در اطاعت خدا جستجو کنیم ما می‌بینیم که
در زمان ما عده‌ای از مردم غرب به دنبال اسلام هستند عده‌ای از
جوان‌های آلمان و انگلستان و فرانسه مسلمان شدند و هر روز از
مسلمان شدن تعدادی خبر میرسه اما عده‌ای از جوان‌های مسلمان دچار
غفلت شدند و با مسجد و نماز قطع رابطه کرده‌اند

روایتی است که وقتی که حضرت موسی به مناجات می‌رفت یک شخص
بی‌حیایی در راه با موسی برخورد کرد و گفتش که شما که برای مناجات
میرید به خدا بگو چقدر من گناه می‌کنم و تو عذابم نمی‌کنی حضرت
موسی وقتی که برای مناجات به کوه طور رفت حیا کرد که حرف این
شخص رو به خدا برساند خدا فرمود که چرا پیغام بنده ام را نمیدی گفت
خدایا خجالت می‌کشم سخن او را نقل کنم و خودت اون رو می‌دانی.

خطاب شد که برو به او بگو بالاترین عذاب‌ها را به تو دادیم اما توجه
نداری آیا از نماز لذت می‌بری همین که نماز برایت سنگین است
بالاترین بلا و عذاب هست

اینی که ما از عباداتمون لذت نمی‌بریم در حالی که بعضیا از این
عبادت‌ها بالاترین لذت‌ها را می‌برند چون غافلیم...

اکثر مردم در غفلت هستند

در زمان امام هادی علیه السلام متوکل که خلیفه عباسی بود شبی دستور داد که امام هادی را به مجلس شراب او بیاورند امام وارد شد و دیدند که متوکل و یارانش همه جام‌های شراب در مقابلشون هست متوکل به امام اصرار کرد که شما شراب بخورید و امام امتناع کردند بعد متوکل دستور داد که امام شعر بگن امام اشعاری خواندند که با شنیدنش وضع مجلس عوض شد و اشک به چشمان نحس متوکل عباسی آمد و دستور داد امام را با احترام برگردانند اشعاری که باعث شد لحظاتی متوکل و یارانش از غفلت بیرون بیایند فرمود

غُلِبُ الرِّجَالِ فَمَا تَنْفَعُهُمُ الْقُللُ

باتوا علی قُللِ الأَجْبَالِ تحرسهم

فَأُودِعُوا حُفْرًا يَا بَسُّ مَا نَزَلُوا

و استُنزلوا بعد عز من معاقلهم

ناداهم صارخ من بعد ما قبروا   أين الأساور والتيجان و الحُلل

أين الوجوه التي كانت منعمه   من دونها تضرب الأستار و الكلل

فاصفح القبر عنهم حين سائلهم   تلك الوجوه عليها الدود تنتقل

قد طال ما أكلوا دهرأ و قد شربوا   و أصبحوا اليوم بعد الأكل قد أكلوا

و طالما عمرّوا دورأ لتحصنهم   ففارقوا الدور و الأهلين و انتقلوا

و طالما كنزوا الاموال و ادّخروا   فخلّفوها على الأعدأ و ارتحلوا

أضحّت منازلهم قفرا معطله   و ساكنوها إلى الأجدات قد رحلوا

بر بلندای کوهها شب را به سحر آوردند، در حالی که مردان چیره و " نیرومندی از آنان پاس می دادند، ولی آن قله کوهها برایشان سودی
نبخشید."

از پناهگاه‌هایشان پایین کشیده شدند و در زیر خاک سیاه قرار گرفتند " و چه بد جایی را برای رحل اقامت برگزیدند

پس از آن که در قبرهای خود قرار گرفتند، فریادزنی بر آنها بانگ زد: " کجا رفت آن بازوبندها، کو آن تاج‌ها، و کجاست آن زر و زیورها

کجا رفت آن چهره‌ها که با ناز و نعمت پرورش یافته و مقابل آنها " پرده‌های گرانبهای نازک آویخته بودند

هنگامی که این سؤال از آنها می‌شود، قبرهایشان از طرف آنها جواب " می‌دهد: آن چهره‌ها هم اکنون محل آمد و شد کرم‌های لاشخوار شده‌اند."

عمرهای دراز، خوردند و آشامیدند و اکنون پس از آن همه عیش و نوش، خود خوراک کرم‌ها شده‌اند"

چه بسیار کاخ‌ها ساختند که آنها را در برگیرد، ولی سرانجام آن کاخ‌ها " و عزیزان خود را وا گذاشتند و در گذشتند"

چه بسیار اموالی که روی هم انباشته کردند، ولی آن را برای " دشمنانشان بر جای گذاشتند و زندگی را بدرود گفتند"

عاقبت نشیمن گاه‌های آنان به ویرانی گرایید و به حال خود رها شد و " ساکنان آن کاخ‌ها به سوی قبرهایشان شتافتند"

یک شاعر خوش ذوق نیز آن را به شعر فارسی درآورده است:

چه بسیار مردان پر قدرتی ..... که در این جهان از پی راحتی

به کوه و کمر قصرها ساختند ..... همه قصرها را بیاراستند

متوکل واقعا غافل بود البته لحظاتی از غفلت بیرون آمد اما باز هم ادامه

داد غفلت خودش رو تا اینکه با یک حسرت از دنیا رفت

در تاریخ ما از این افراد زیاد داریم باز یکی از آنها قارون هست که

خداوند بهش نعمت پول و علم و زیبایی داد ولی در مقابل حضرت موسی

موضع گیری کرد و عاقبت به این صورت شد که خداوند او را عذاب کرد

و خودش و همه ثروت هاش. در زمین فرو رفتند او هم یک نمونه از

افرادی است که غافل بودند

باید مواظب باشیم غفلت ما رو فرا نگیره و خدای ناکرده با غفلت از دنیا

نرویم.

ای مومنین مبادا مال و منال شما را از یاد خدا غافل بکنه

خداوند سبحان در آیات متعدد قرآن می فرماید ان كثيرا من الناس عن آیاتنا لغافلون مردم در غفلت هستند با مضامین مختلف با عبارات مختلف از غفلت مردم سخن می گوید و به ما هشدار می دهد که مواظب باشید غافل نشید غفلت در کارهایمون نسبت به مردنمون نسبت به آخرتمون نداشته باشیم که در اینصورت بدیخت میشویم...

کلمه غفلت در لغت به معنای سستی نفس. از توجه به اونچه که غرض و هدف او بوده است می باشد اما غفلی که در قرآن آمده یعنی مشغول شدن به دنیا توجه نداشتن به مردن به آخرت به قیامت به این هدفی که به خاطر اون هدف ما خلق شدیم انسان هایی که هرچه دارند از خداست ابتدایشون انتهایشون با خداست هرچی نعمت دارند خالق به اونها داده این انسان از خالقش غافل می شه و دنیا و زیورها و زینت ها او را مشغول می کنه. عمر او که سرمایه اصلیشه روز به روز داره تمام میشه کم میشه ولی او همچنان در غفلت و بی خبری است و چیزهای بی ارزش او را مشغول کرده البته همه انسان ها اینگونه نیستند عده ای هستند که این

چنین هستند در عرف عرفا و اولیای خدا عاقل و زرنگ و غیر غافل
کسانی هستند که همیشه به یاد خدا هستند و هیچ چیزی اونها را از یاد
خدا باز نمی‌دارد که در سوره نور می‌فرماید که مومنین کسانی هستند که
تجارت و معامله اونها را از یاد خدا. مشغول نمیکنه در حالت ایستاده
نشسته خوابیده به یاد خدا هستند در خلقت آسمانها و زمین تفکر
می‌کنند میگویند خدایا اینها را باطل و بیهوده نیافریدی تو از هر نقشی
منزه‌ای در سوره منافقون خدا هشدار میدهد **لا تلهکم اموالکم ولا اولادکم**
عن ذکر الله ای مومنین مبادا مال و منال شما را از یاد خدا غافل بکنه اگر
اینجور باشه ضرر کردید

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ
وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ

اعراف ایه 205

و پروردگارت را در دل خود بامدادان و شامگاهان از روی فروتنی و
زاری و بیم و ترس به صدایی آرام و آهسته یاد کن و [نسبت به ذکر خدا]
از بی خبران مباش

خدا رو هم به صورت مخفی هم به صورت جهر و بلند و آشکار یاد
بکنید هم بلند با خدا مناجات کنید هم نصف نیمه‌های شب مخفیانه
تضرع بکنید صبح و شب و جزو غافلین نباشید

گنج دوبرادر یتیم چه بوده است...

عَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ سُئِلَ عَنْ كَنْزِ الْيَتِيمِ مِمَّ كَانَ فَقَالَ كَانَ لَوْحًا مِنْ
ذَهَبٍ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ : لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ
عَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالْمَوْتِ كَيْفَ يَفْرَحُ وَ عَجِبْتُ لِمَنْ أَيْقَنَ بِالْقَدَرِ كَيْفَ
يَخْزَنُ وَ عَجِبْتُ لِمَنْ رَأَى الدُّنْيَا وَ تَقَلَّبَهَا بِأَهْلِهَا كَيْفَ يَرْكُنُ إِلَيْهَا وَ يَنْبَغِي
. لِمَنْ عَقَلَ عَنِ اللَّهِ أَنْ لَا يَسْتَبْطِئَهُ فِي رِزْقِهِ وَ لَا يَتَّهَمَهُ فِي قَضَائِهِ

از حضرت رضا علیه السلام در مورد گنج یتیم که در قرآن آمده (در
داستان خضر و موسی که دیوار را تعمیر کردند) سؤال شد، حضرت
فرمود: آن گنج لوحی از طلا بود که روی آن نوشته شده بود: «بنام خداوند
بخشندهٔ مهربان، هیچ خدایی جز الله نیست، و محمد پیامبر خداست، در
شگفتم از کسی که یقین به مرگ دارد چگونه خوشحالی می کند، و در
شگفتم از کسی که یقین به مقدرات دارد چگونه غمگین می شود، و در

شگفتم از کسی که دنیا و دگرگونی آن را نسبت به مردم می بیند چگونه
به آن دل بسته»، و سزاوار است کسانی که خدا را درک نموده اند در
صورتی که روزی آنان اندکی به تأخیر افتاد ناراحت نشوند، و او را در
حکمش متهم نسازند...

خداوند در قرآن کریم می فرماید: بسیاری از جنیان و آدمیان را برای
دوزخ آفریده‌ایم زیرا دل‌هایی دارند که با آن حقایق را دریافت نمی‌کنند
و چشمانی دارند که با آنها نمی‌بینند و گوش‌هایی دارند که با آنها
نمی‌شنوند. آنان همانند چهارپایان بلکه گمراه ترند، آری آنها همان غافل
(ماندگان هستند). (سوره اعراف، آیه 179)

عوامل غفلت

¹ در قرآن و روایات به عواملی که باعث میشه ما ادما غافل بشویم اشاره شده است از جمله:

روی گردانی از یاد خدا: **لنفتنهم فیه ومن یعرض عن ذکر ربه یسلکه عذاباً صعباً؛** تا در این باره آنان را بیازماییم و هر کس از یاد پروردگار خود دل برگرداند، وی را در قید عذابی (روز) افزون در آورد. (سوره جن، آیه 17)

2. فراموش کردن خدا: **ولا تكونوا کالذین نسوا الله فانساهم انفسهم اولئک هم الفاسقون؛** و چون کسانی مباشید که خدا را فراموش کرده اند

---

¹ این بخش از مقاله زیر آورده شده است. غفلت و درمان آن در قرآن کریم

بهزاد احمدپور فاضلی: نویسندگان

بشارت 1387 شماره 66: منبع

و او (نیز) آنان را دچار خود فراموشی کرد، آنان همان بدکاران هستند.
(سوره حشر، ایه 19)

3. عدم ایمان: **وانذرهم يوم الحسرة اذ قضى الامر وهم في غفلة وهم لا يؤمنون**؛ و آنان را از روز حسرت بیم بده، آن گاه که داوری انجام گیرد و حال، آن که آنها (اکنون) در غفلت هستند و سر ایمان آوردن ندارند. (سوره مریم، ایه 39)

4. فراموش کردن روز حساب: **ان الذين يضلون عن سبيل الله لهم عذاب شديد بما نسوا يوم الحساب**؛ در حقیقت، کسانی که از راه خدا به در می‌روند، به سزای آنکه روز حساب را فراموش کرده‌اند، عذابی سخت خواهند داشت. (سوره ص، ایه 26)

5. آنان که ایات ما را دروغ انگاشتند و غفلت ورزیدند. (سوره اعراف، ایه 146)

6. فراموش کردن مرگ: **لقد كنت في غفلة من هذا فكشفنا عنك غطاءك فبصرك اليوم حديد**؛ به او می‌گویند واقعا که از این حال سخت در غفلت

بودی، ولی ما پرده‌ات را از جلوی چشمانت برداشتیم و دیده‌ات امروز
(تیز است). (سوره ق، آیه 22)

7. همنشینی با دوستان ناباب: **یا ویلتی لیتنی لم أتخذ فلاناً خلیلاً. لقد**

اضلنی عن الذکر بعد اذ جانی و کان الشیطان للانسان خذولاً؛ ای

وای! کاش فلانی را دوست خود نگرفته بودم! او بود که مرا به گمراهی

کشانید؛ پس از آن که قرآن به من رسیده بود و شیطان همواره

(فروگذارنده انسان است). (سوره فرقان، آیات 28 و 29)

8. غفلت از آیات الهی: **ان الذین لا یرجون لقاءنا ورضوا بالحیاء الدنیا**

واطمانوا بها و الذین هم عن آیاتنا غافلون. اولئک مأواهم النار بما کانوا

یکسبون؛ کسانی که امید به دیدار ما ندارند و به زندگی دنیا دل خوش

کرده و بدان اطمینان یافته اند و کسانی که از آیات ما غافل هستند. آنان

به کیفر آنچه به دست می آوردند، جایگاهشان آتش است. (سوره

(یونس، آیات 7 و 8)

9. کفر: **اولئك الذين طبع الله على قلوبهم وسمعهم و ابصارهم واولئك**

هم الغافلون؛ آنان کسانی‌اند که خدا بر دل و گوش و دیدگان‌شان مهر

(نهاده و آنها همان غافلان می‌باشند). (سوره نحل، ایه 108)

10. علاقه افراطی به اموال و اولاد: **يا ايها الذين آمنوا لا تلهكم اموالكم و لا**

اولادكم عن ذكر الله و من يفعل ذلك فاولئك هم الخاسرون؛ ای کسانی

که ایمان آورده‌اید، [زنهار] اموال شما و فرزندان‌تان شما را از یاد خدا

غافل نگردانند، البته کسانی که در اثر توجه به امور دنیا از یاد خدا غافل

(می‌شوند، آنها، همان زیانکاران هستند). (سوره منافقون، ایه 9)

درمان غفلت

1. ذکر خدا: **الا ان يشاء الله واذكر ربك اذا نسيت وقل عسى ان يهديني**

ربي لأقرب من هذا رشدا؛ مگر آن که خدا بخواهد و چون فراموش

کردی، پروردگارت را باز به یاد آور و بگو امید که پروردگار مرا به

(حقایقی بهتر و علمی برتر، هدایت کند) (سوره کهف، ایه 24)

2. خواندن در قرآن: **كَلَّا إِنَّهُ تَذَكَّرٌ. فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ؛** چنین نیست، قرآن، در حقیقت، پند و یادآوری است، تا هر که خواهد از آن پند گیرد» (سوره مدثر، آیات 54 و 55)

3. یاد نعمت‌ها و نعمت دهنده: **وَ اَلُوْا اسْتَقَامُوا عَلٰى الطَّرِيقَةِ لَاسْقِيْنَاهُمْ مَّاءً غَدَقًا. لَنَفْتَنَهُمْ فِيْهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا؛** و اگر مردم در راه درست، پایداری ورزند، قطعاً آب گوارایی (علم، رحمت و رزق) به ایشان می‌نوشانیم تا به آن نعمت، آنها را بیازماییم و هر کس از یاد پروردگار خود دل بگرداند، خدا، او را به عذابی سخت درآورد. (سوره جن، آیات 16 و 17)

4. عبرت از تاریخ پیشینیان: **اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ** می‌شون فی مساکنهم ان فی ذلک لآیات لا ولی النهی؛ ایا برای هدایتشان کافی نبود که ببینند چه نسل‌ها را پیش از آنها نابود کردیم که اینک، در سراهای همانها راه می‌روند؟ به راستی، برای خردمندان در این امر (نشانه‌هایی عبرت انگیز است). (سوره طه، آیه 128)

5. یاد مرگ: **اینما تکونوا یدرکم الموت**؛ هر جا باشید، مرگ شما را در

(می یابد). (سوره نساء، آیه 78)

6. یاد قیامت: **اعلموا أن الله یحی الأرض بعد موتها قد بینا لکم الایات**

لعلکم تعقلون؛ بدانید، خداوند زمین را بعد از مرگ آن زنده می کند! ما

ایات خود را برای شما بیان کردیم، شاید اندیشه کنید. (سوره حدید، آیه

17)

باید بدانیم که انسان‌های بی بصیرت، از هدف، خدا، خود، امکانات، آخرت،

نشانه‌ها، قانونها و نعمت‌های خداوندی و گناهان خویش غافل هستند و به

فرموده قرآن کریم: **اولئک کالأنعام بل هم اضل، اولئک هم**

(الغافلون). (سوره اعراف، آیه 17)

غافلان از حیوانات هم بدترند.

بیاییم به منظور این که در این جرگه قرار نگیریم، با خالق خود ارتباط

قوی داشته باشیم و قرآن کریم را همیشه چهل چراغ زندگی قرار دهیم

قلب سلیم و قلب مریض

افسانه قارونی

امام صادق(ع) در توصیف قلب سلیم می فرمایند: «قلب سلیم، قلبی است که خدا را ملاقات کند، در حالی که هیچکس جز او در آن نباشد». و این همان قلبی است که از هر گونه بیماری و فساد خالی باشد. چنین قلبی، بر اساس روایتی از رسول گرامی اسلام، «اگر شیاطین، قلوب فرزندان آدمی را احاطه نکنند، می تواند به جهان ملکوت نظر افکند». (میزان الحکمه، ج 10)

اما آن گونه که از آیات شریفه قرآن و روایات امامان معصوم(ع) بر می آید، قلب سلیم شاخصه و نشانه هایی دارد که می توان با توجه به آن قلب مریض را از سلیم تشخیص داد.

مهمترین ویژگی ها و نشانه های قلب سلیم

2. آرامش دل: کسی که از دل سالم برخوردار است، جز معنای راست و درست از او سر نمی زند و بر اثر لطف خدا، چنان بینشی به حق پیدا می کند که روحش در نتیجه آن، به آرامش می رسد: الا بذكر الله تطمئن القلوب کسی که یاد خداوند به او آرامش بخشد، دنیاخواهی در او نیست، به همین دلیل، از آرامش ویژه ای برخوردار است.

2. پاکی دل: مؤمنانی که دل‌هایشان از گناه و شهوت‌ها پاک می‌باشد و غباری برآینه دلشان ننشسته، دل‌هایشان به گفته معصومین (ع)، نظرگاه خدای سبحان است؛ زیرا کسی که دلش را پاک سازد، خداوند به او بنگرد.

3. شرح صدر: گشادگی دل از نشانه‌های آشکار قلب سلیم است. همان طور که خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: هر که را خداوند به او نظر دارد، قلبش را برای درک حقایق گشاده می‌سازد. (سوره انعام، آیه 125) و این یکی از بخشش‌های الهی به مؤمنان می‌باشد.

علمای علم اخلاق، ارتباط با علمای صالح، خودسازی، پرهیز از گناه، و به ویژه، پرهیز از غذای حرام، بسیار یاد کردن از خداوند و مرگ و نیز عادت دادن خود به کارهای نیک را از عوامل گشادگی دل دانسته‌اند.

(نمونه، ج 19، ص 428)

ویژگی‌ها و نشانه‌های قلب مریض

شناخت قلب مریض و نشانه‌های آن برای انسان بسیار لازم است؛ زیرا روح را به اسارت دچار می‌سازد و سرانجام، دلها را می‌میراند. بنابراین، به طور خلاصه، به مهم‌ترین آنها اشاره می‌کنیم.

رین: رین همان زنگاری می‌باشد که روی چیزهای قیمتی نشیند و آن حجابی است که مانع ادراک حقایق عالم می‌شود، این واژه، در قرآن، در مورد کسانی که بر اثر خیره سری و گناه فراوان قلبشان نفوذ ناپذیر شده، به کار رفته است. کلاب ران علی قلوبهم ما کانوا یکسبون؛ نه چنین نیست، بلکه آنچه مرتکب می‌شوند، زنگار بر دل‌هایشان بسته است. (سوره مطفین، آیه 14)

امام باقر (ع) فرموده‌اند: «کسی که گناهی از او سر می‌زند، به زودی آن را با آب توبه بشوید، مبادا به صورت رنگ ثابتی برای قلب او در آید». (اصول کافی، ج 3)

طبع: در لغت، به معنی مهر نهادن است. قرآن این تعبیر را در مورد افراد بی‌ایمان لجبازی به کار برده است که بر اثر گناهان بسیار، در برابر عوامل هدایت، نفوذ ناپذیر شده‌اند و لجاجت و عناد در برابر مردان حق

در دل آنان چنان رسوخ کرده که مانند بستر و کیسه مهر و موم شده‌ای هستند که دیگر هیچ گونه تصرفی در آن نمی‌توان کرد و به اصطلاح، قلب آنها لاک و مهر شده است. قرآن در این مورد می‌فرماید: **بل طبع الله علیها بکفرهم؛** خداوند به خاطر کفرشان بر دل‌هایشان مهر زده است. (سوره نساء، آیه 155)

ختم: این واژه نیز، در کتاب‌های لغت به معنی مهر نهادن می‌باشد «ختم الله علی قلوبهم» این به معنای آن نیست که خداوند «حائل و حاجبی» میان دل آنها و حق و حقیقت قرار داده است تا نتوانند درک کنند، بلکه به آن معنا می‌باشد که قلب کافران چون ادراک خود را نسبت به خوبی‌ها از دست داده، پس، گویی مهر شده است. (مجمع البیان، ج 1، ص 44 و 45)

غشاوة (اکنه): این دو واژه به معنی پوشش و حجاب است. گناهها به 4. همچون حجابی میان انسان و درک حقایق تبدیل می‌شوند، به طوری که مانع درک عالم ملکوت می‌گردند. **و جعلنا علی قلوبهم اکنه؛ ما بر دل‌هایشان پرده‌ها افکندیم.** (سوره انعام، آیه 25) **و علی ابصارهم غشاوة؛** و بر دیدگان‌شان پرده‌ای است. (سوره بقره، آیه 7) البته این خود انسانها

هستند که در نتیجه انجام گناه و پیروی از شهوت‌ها این حجاب را ایجاد می‌کنند.

کوری و کری دل: قرآن از کسانی که دلشان از نور ایمان خالی باشد، به

کر و کور و گنگ تعبیر می‌کند و می‌فرماید: **صم بکم عمی فهم لا**

یرجعون؛ کر و گنگ و کورند، بنابراین از راه (ضلالت)

(بر نمی‌گردند). (سوره بقره، آیه 18)

از امام صادق (ع) روایت شده، بدترین ناپینائی‌ها، ناپینائی دل است و

ناپیئایان واقعی کسانی هستند که چشم قلبشان کور است و حقیقت را

(درک نمی‌کنند). (میزان الحکمه، ج 10)

زیغ: به معنی انحراف می‌باشد (انحراف دل از حق) **فاما الذین فی قلوبهم**

زیغ فیتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة... (سوره آل عمران، آیه 7) کسانی

که در دل‌هایشان انحراف است، برای فتنه جویی و (تأویل قرآن به دلخواه

خود) از متشابه آن پیروی می‌کنند. در حدیث هم داریم که امامان

معصوم (ع) تأکید کرده اند که این آیه قرآن: **ربنا لا تزغ قلوبنا بعد از**

هدیتنا... (سوره آل عمران، ایه 8) را زیاد بگویند و خود را به وسیله آن از انحراف در امان دارید.

قساوت و ضیق قلب: در لغت، به معنی سختی شدید است. قساوت را از سخت ترین و بدترین حالت‌هایی دانسته‌اند که قلب در اثر لجاجت‌های پی در پی، دچار آن می‌گردد و چنین کسی، گویا ترین دلایل و نیز مهمترین اندرزها در وجودش کمترین اثری ندارد.

خداوند در قرآن کریم کسانی را که ترس از خدا در وجودشان نیست، سنگدلانی معرفی می‌کند که قلبشان چون سنگ خارا و حتی از آن سخت تر است «**ثم قست قلوبکم من بعد ذلک فہی کالجارۃ او اشدہ**

(**قسوۃ**). (سوره بقره، ایه 74)

پس، دل‌های شما بعد از این واقعه سخت گردید، همانند سنگ یا سخت‌تر از آن.

قرآن مجید عوامل بسیاری از جمله: مقاومت در برابر پیامبران و دروغ جلوه دادن حق و پیمان شکنی و اثر نگرفتن از آیات الهی را سبب قساوت قلب معرفی نموده و در روایات معصومین (ع) نیز آمال و

آرزوهای طولانی، فراموش کردن خدا، حرص و طمع به مال دنیا، غذای
حرام و بیهوده شنوی و زیاده گویی در غیر یاد خدا و نیز ترک عبادت، از
(عوامل سخت شدن دل معرفی شده است). (میزان الحکمة، ج 10)